

SUNNET U DJELU HASANA KAFIJE PRUŠČAKA – “TEMELJI MUDROSTI O UREĐENJU SVIJETA”

Kenan MUSIĆ

UDK 821.163.4(497.6).09:929 Pruscak H.K.
28-256

SAŽETAK: Rad analizira kvalitativno, kvantitativno i referentno prisustvo sunneta Božijeg Poslanika, s.a.v.s., u djelu *Temelji mudrosti o uređenju svijeta* Hasana Kafije Pruščaka. Kroz istraživanje ovog bez sumnje najpoznatijeg djela Pruščaka želimo analizirati u kojoj mjeri su hadisi i različiti aspekti sunneta prisutni u njegovom diskursu i kvalitativnom analizom utvrditi autentičnost istih. U konačnici analizom sadržaja vidjeti da li korespondiraju kontekstima u kojima ih Pruščak citira i da li se općenito sunnet postavlja kao referentni okvir u Pruščakova izlaganja.

Ključne riječi: Hasan Kafi Pruščak, *Usulu'l-Hikem fi Nizami'l-Alem*, hadis, sunnet

Hasan Kafija Pruščak – sažetak iz biografije¹

Hasan Kafija Pruščak rođen je 1544. godine u Pruscu, Bosni koja je u to vrijeme bila vilajet, pokrajna ili oblast, sastavni dio Osmanlijske države. Otac mu se zvao Turhan, djed Davud, pradjed Jakub, a uz ime u svojim djelima spominje i Akhisar, Prusac, kao svoje rodno mjesto i Bosnu kao svoju domovinu i etničku odrednicu.²

Svoje obrazovanje sticao je najprije u rodnom mjestu, zatim nastavlja studije u Istanbulu gdje provodi punih devet godina izučavajući

širok spektar islamskih znanosti pred nominiranim učenjacima ovog značajnog centra nauke. Tokom radnog vijeka bio je kadija, muftija, muderris i imam u širem smislu riječi – vjerski autoritet. Pruščaku pripadaju zasluge za izgradnju značajnih vjerskih obrazovnih institucija i razvoj infrastrukture neophodne za intelektualno i duhovno utemeljenje naraštaja, a posebno je značajno da je sagradio medresu i dar el-hadis kao dvije forme obrazovnih institucija.

Zbog velikog broja pisanih djela smatra se jednim od najplodnijih bošnjačkih vjerskih autora

čija djela nadilaze užu stručnu oblast i pokazuju analitički um i mislilačku dubinu.³

Među najznačajnijim djelima Hasana Kafije Pruščaka ističu se: *Temelji mudrosti o uređenju svijeta*, *Bašča namaza*, *Džennetske bašče*, *Svjetlo istine*, *Kompendijum iz logike* i njegov komentar i druga. Temeljne nauke kojima se njegov opus prvenstveno bavi su religija, logika, filologija, pravo i sociologija. Zbog svestranosti ličnosti i intelektualnog naslijeđa spada u red najtretiranijih učenjaka naših prostora kako na bosanskom jeziku tako i na arapskom i drugim jezicima.⁴

¹ Biografiju Hasana Kafije Pruščaka preuzeli smo u većini iz djela Amira Ljubovića i Fehima Nametka *Hasan Kafija Pruščak*, međutim, konsultirali smo i literaturu na arapskom jeziku, prije svega znamenito djelo Ziriklija *El-Alam*, vidi tom 2, str. 194, izdanje Dar el-'ilm lil-melajin, Bejrut, Kehhale *Mudžem el-muellifin*, vidi tom

3, str. 323, izdanje Dar ihja et-turas, Bejrut, Hadži Halifa *Kešf ez-zunun*, vidi tom 1, str. 81, Dar ihja et-turas, Bejrut i djelo Bagdadija *Hedijet el-'arifin*, vidi tom 1, str. 291, Dar Ihja et-turas, Bejrut.

² Amir Ljubović, Fehim Nametak, *Hasan Kafija Pruščak*, Sarajevo Publishing, 1999, str. 19.

³ Ibid, str. 21.; Vidi vise: Omer Nakičević, *Arapsko-islamske znanosti i glavne škole od XV do XVII*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1999, str. 53–54.

⁴ Ibid, str. 23. Opširnu biografiju Hasana Kafije Pruščaka daje Mehmed ef. Handžić u djelu *El-Dževher el-esna fi teradžimi 'ulema ve šu'ara Busna*, Dar Hidžr, Kairo, 1992, str. 61–71.

Posebno interesantno je djelo *Temelji mudrosti o uređenju svijeta* kao Pruččakova religijsko-sociološka studija. Radi se o društveno angažiranoj i krajnje ozbiljnoj analizi kako za njegovo vrijeme aktualnih i akultnih pojava u tadašnjem Osmanskom carstvu tako i općenita retrospektiva elemenata neophodnih za opstojnost države i kvalitetno društveno uređenje. Upravo zbog značaja i relevantnosti ovog Pruččakovog djela naš rad se bavi sunnetom kao normativnim, mjerodavnim i smjerodavnim obrascem Poslanikovog, s.a.v.s., naslijeđa i analizira ulogu sunneta u diskursu Pruččaka reflektiranog na sadržaj djela *O temeljima mudrosti*. Namjera je iznijeti kvantitativnu, kvalitativnu i referentnu analizu zastupljenosti sunneta u *Temeljima mudrosti* i dati presjek sadržaja ovog djela kada se radi o sunnetskim teorijskim i praktičnim dimenzijama na koje se Pruččak oslanja u svom diskursu. U savremenim studijama pojavljuju se autori koji govore o društvenim aspektima zastupljenim u hadisu i sunnetu, ali i analize socioloških dimenzija životopisa, ire, Božijeg Poslanika, s.a.v.s., te je interesantno analizirati ranu muslimansku misao o ovoj oblasti među bošnjačkim intelektualcima i ulemom. Dakako, ova analiza u nekim slijedećim naporima trebala bi obuhvatiti i ostala djela Pruččaka kako bi imali potpuni uvid u kojoj mjeri je autor uopće upućen u oblasti sunnetskih studija i kako se koristi znanjima ovog drugog izvora učenja islama.

Hasan Kafija preselio je na ahiret šesnaestog dana mjeseca ramazana 1024. godine po Hidžri što odgovara po Gregorijanskom kalendaru 9. oktobru 1615. godine i ukopan je u skromnom turbetu u objektu gdje je predavao i bio sudac, kadija.⁵

Kvantitativna analiza zastupljenosti sunneta u djelu "Temelji mudrosti o uređenju svijeta"

U svom djelu *Temelji mudrosti o uređenju svijeta*⁶ Hasan Kafija Pruččak citira ukupno petnaest hadisa. S obzirom na to da se autor bavi institucijom države, društvenim uređenjem i sociološkim dimenzijama navedenog razumljivo je da se u temeljnim razmatranjima oslanja na hadise Božijeg Poslanika, s.a.v.s. Autor prije navođenja riječi precizira da li se radi o riječima Uzvišenog, dakle Kur'anu časnome, ili o riječima Poslanika, s.a.v.s., hadisu, ili pak citira nekoga drugoga. Navest ćemo sve hadise koje je Pruččak koristio:

- *Bog je nebesa okitio s troje: Suncem, Mjesecom i zvijezdama, a zemlju je ukrasio učenjacima, kišom i pravednim vladarima.*⁷
- *Pravda je dio vjere i moć vladara.*⁸
- *Ko postavi nekoga za namjesnika, a među njegovim podanicima ima podesnijeg od njega, iznevjerio je Boga, Njegovog Poslanika i islamsku zajednicu.*⁹
- *Kada Bog želi dobro nekom vladaru, omogući mu da ima pouzdanog ministra, ako nešto zaboravi da ga podsjeti, a ako ga podsjeti pomogne mu. Ako, pak, to ne želi, namjeni (u vladaru) lošeg ministra, kad zaboravi, ne podsjeti ga, a kada se sjeti ne pomogne mu.*¹⁰
- *Gledanje u lice učenjaka je bogoslužjenje. Na Sudnjem danu mjeriće se utrošena tinta učenjaka i prolivena krv osvjedočenih boraca na Božijem putu i neće se dati prednost jednim nad drugim.*¹¹
- *Predznaci Sudnjeg dana su: prestanak vršenja molitvi i povodenje za strastima. Vladari će biti*

*nevjernici, a ministri grijешnici. Na to Selman, r.a., poskoči i reče: "Tako mi oca i majke, zar će to zaista biti?" Da, Selmane. Tada će se srca vjernika istopiti kao što se topi so u vodi, a neće moći ništa promijeniti. Zar će tako biti?, ponovi Selman. Da, Selmane. Toga dana će najpokorniji čovjek biti vjernik. Ići će za njima šapući, jer ako progovori, proždrijet će ga, a ako ušuti, presvisnuće od bola.*¹²

- *Onaj ko se savjetuje pomognut je.*¹³
- *Nema nikakvog uspjeha gdje se ne savjetuje.*¹⁴
- *Rat je lukavstvo.*¹⁵
- *Ne želite susret sa neprijateljem, nego molite od Boga životnu snagu, pa ako ga sretnete, strpite se i znajte da je Džennet pod sjenom sablje.*¹⁶
- *Samo se dovama odupire sudbini, a samo se dobroćinstvom ispunjava život.*¹⁷
- *Uz molitve pobožnih ljudi vi ćete biti pomognuti.*¹⁸
- *Trojica ljudi imaju pravo na Božiju pomoć: borac na Božijem putu, onaj koji se ženi želeći da sačuva neporočnost i onaj koji zabilježi da bi izvršio.*¹⁹
- *Nema pobjede s nasiljem.*²⁰
- *Petero za petero: narodu koji prekrši ugovor Bog će postaviti za vladara njegovog neprijatelja; u narodu koji sudi a ne oslanja se na ono što je Bog objavio zavlada siromaštvo; u narodu u kojem se pojavi razvrat velika je smrtnost; narodu koji zakida na mjeri ne napreduje ono što se posije i zasadi i snađe ga glad; narod koji odbija da daje milostinju biva lišen kiše.*²¹

S obzirom na zastupljenost hadisa možemo zaključiti da je Pruččak u svome diskursu nastojao uključiti hadise Božijeg Poslanika, s.a.v.s., kao gradivni

⁵ Ibid, str. 25.

⁶ Koristili smo prijevod "Temelja mudrosti" objavljen u okviru studije Amira Ljubovića i Fehima Nametka, *Hasan Kafija Pruččak*, Sarajevo Publishing, 1999, str. 119–147.

⁷ Ibid, str. 124.

⁸ Ibid, str. 125.

⁹ Ibid, str. 127.

¹⁰ Ibid, str. 128.

¹¹ Ibid, str. 129.

¹² Ibid, str. 132.

¹³ Ibid, str. 133.

¹⁴ Ibid, str. 135.

¹⁵ Ibid, str. 139.

¹⁶ Ibid, str. 142.

¹⁷ Ibid, str. 143.

¹⁸ Ibid, str. 143.

¹⁹ Ibid, str. 144.

²⁰ Ibid, str. 144.

²¹ Ibid, str. 146.

elemenat Poslanikova, s.a.v.s., sunneta, životnog stila i njime argumentirati svoje stavove. Nadalje, jasno se vidi da je autor u svome djelu pokušao ponuditi tematski odgovarajuća predanja bez obzira da li se radi o pitanjima pravde, kompetencije u imenovanju i upravljanju ljudskim resursima, odnosu vladara prema povjerenju koje mu je ukazano, ulozi učenjaka ili negativnim društvenim kretanjima.

Kvalitativna analiza hadisa iz djela "Temelji mudrosti o uređenju svijeta"

U ovom dijelu rada bavimo se pitanjem autentičnosti hadisa koje Pruščak navodi u svome djelu. Najprije, pitanje predanja: *Bog je nebesa okitio s troje: Suncem, Mjesecom i zvijezdom, a zemlju je ukrasio učenjacima, kišom i pravednim vladarima*; frekventno prisutnog u njegovim djelima moramo kazati da se autor nikako ne referira na konkretan izvor iz kojeg je predanje preuzeo, niti uopće govori o njegovoj autentičnosti. Hadis ovog značenja se ne može pronaći u referentnoj i primarnoj hadiskoj literaturi, a hronološki pronalazimo da ga prvi citira Ibn Hamdun el-Bagdadi u svome

djelu *Et-Tezkire el-hamdunijje*²². Također, predaju pronalazimo u djelima *Rebi' el-ebrar Zamahšerija*,²³ *Nuzhet el-medžalis Es-Safurija*²⁴ i *Revd el-Ahjar El-Emasija*.²⁵ Ovo je slučaj i sa predanjem koje Pruščak navodi kao hadis: *Pravda je dio vjere i moć vladara*.²⁶

Što se tiče hadisa: *Ko postavi nekoga za namjesnika, a među njegovim podanicima ima podesnijeg od njega, iznevjerio je Boga...*,²⁷ bilježi ga Hakim u *Mustedreku*,²⁸ Muniziri u *Et-Tergibu*²⁹, a hadiski autoriteti ga ocjenjuju kao slab, da'if hadis.³⁰ Dakako, postoje ajeti i drugi hadisi koji govore o značaju izbora kompetentnih ljudi na odgovorne funkcije, a neke spominje i sam Pruščak.³¹ Hadis: *Kada Bog želi dobro nekom vladaru, omogući mu da ima pouzdanog ministra, ako nešto zaboravi da ga podsjeti...*,³² Zabilježio je Ebu Davud u *Sunenu*³³ i hadis je vjerodostojan, sahih.³⁴

Predanje: *Gledanje u lice učenjaka je bogoslužjenje. Na Sudnjem danu mjeriće se utrošena tinta učenjaka i prolivena krv osvjedočenih boraca na Božijem putu i neće se dati prednost jednim nad drugim*,³⁵ bilježi Dejlemi bez seneda³⁶ i nije vjerodostojan, sahih.³⁷ U smislu autentičnosti isti je slučaj sa predanjem: *Predznaci Sudnjeg dana su: prestanak*

*vršenja molitvi i povodjenje za strastima. Vladari će biti nevjernici, a ministri grijешnici...*³⁸ Predanje se ne bilježi u hadiskoj referentnoj literaturi, a pronalazimo ga u tefsiru imama Sujutije.³⁹

Onaj ko se savjetuje pomognut je,⁴⁰ predanje je koje uprkos širokom opsegu istraživanja nismo pronašli da se prenosi u referentnoj hadiskoj literaturi. Isti je slučaj sa predanjem: *Nema nikakvog uspjeha gdje se ne savjetuje*.⁴¹

U kontekstu nužnosti upotrebe ratnih sredstava, ratu i organizaciji vojske i podizanju njenog morala Pruščak navodi frekventni hadis: *Rat je lukavstvo*.⁴² Hadis je vjerodostojan i bilježe ga Buhari⁴³ i Muslim.⁴⁴ Također, Pruščak navodi hadis: *Ne želite susret sa neprijateljem, nego molite od Boga životnu snagu, pa ako ga sretnete, strpite se i znajte da je Džennet pod sjenom sablje*,⁴⁵ u istom kontekstu. I ovaj hadis spada u hadise najvišeg stepena vjerodostojnosti i bilježe ga Buhari⁴⁶ i Muslim u svojim *Sahibima*.⁴⁷

U okviru četvrtog temelja gdje govori o preduvjetima za pobjedu Pruščak navodi hadis: *Samo se dovama odupire sudbini, a samo se dobroćinstvom ispunjava život*.⁴⁸ Ovaj hadis bilježe Ahmed, Tirmizi, Ibn Madže i hadiski autoriteti ga ocjenjuju pozitivno.⁴⁹

²² Ibn Hamdun el-Bagdadi, Muhammed b. el-Hasan Ebu el-Me'ali (u. 562.h.g), *Et-Tezkire el-hamdunijje*, Dar Sadir, Bejrut, 1417, tom 3, str. 387.

²³ Ez-Zamahšeri, Džarullah (u. 583. h.g), *Rebi' el-ebrar ve nusur el-ahjar*, Messese el-'alemi, Bejrut, 1412, tom 3, str. 193.

²⁴ Es-Safuri, Abdurahman b. Abdus-salam (u.894. h.g), *Nuzhet el-medžalis ve mutehab en-nefais*, Matbe'a el-Kastlije, Kairo, 1283. h.g., tom 2, str. 180.

²⁵ El-Emasi, Muhammed b. Kasim el-Hanafi, Muhjiddin Ibn el-Hatib, *Revd el-ahjar el-muntehab mni rebi' el-ebrar*, Dar el-kalem el-'arabi, Halep, 1432, str. 52.

²⁶ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 125.

²⁷ Ibid, str. 127.

²⁸ El-Hakim, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nejsaburi, *El-Mustedrek 'ala es-sahihajn*, Dar el-kutub el-'ilmijje, Bejrut, 1990/1411, tom 4, str. 104.

²⁹ El-Munziri, Zekijjudin Abdul'azim b. Abdulkavijj, (u.656.h.g) *Et-Tergib ve et-terhib*, Dar el-kutub el-'ilmijje, Bejrut, 1417. h.g., tom 3, str. 125.

³⁰ Ibid, obrada šejha Nasiruddina el-Albanija, tom 3, str. 125.

³¹ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 133.

³² Ibid, str. 128.

³³ Ebu Davud, Sulejman b. Eš'as el-Ezdi es-Sidžistani, (u.275.h.g), El-Mektebe el-asrije, Sajda/Bejrut, tom 3, str. 131, broj 2932.

³⁴ Ibid, ocjena šejha Albanija.

³⁵ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 129.

³⁶ Es-Sehavi, Šemsuddin Muhammed b. Abdurahman (u.902. h.g), *El-Mekasid el-hasene*, Dar el-kirab el-'arabi, Bejrut, 1405/1985, str. 696; Eš-Ševkani, Muhammed b. Ali (u.1250. h.g), *El-Fevaid el-medžmu'a fi el-ehadis el-mevdu'a*, Dar el-kutub el-'ilmijje, Bejrut, str. 287.

³⁷ El-'Adžluni, Ismail b. Muhammed ed-Dimeški, *Kešf el-hafa*, El-Mektebe el-asrije, Kairo, 1420/2000, tom 2, str. 384.

³⁸ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 132.

³⁹ Es-Sujuti, Dželaludin Abdurahman b.

Ebu Bekr, *Ed-Durr el-mensur*, Dar el-fikr, Bejrut, tom 7, str. 474.

⁴⁰ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 133.

⁴¹ Ibid, str. 135.

⁴² Ibid, str. 139.

⁴³ El-Buhari, Muhammed b. Ismail (u.256. h.g), *Sahih*, Dar tavk en-nedžad, 1422, Džihad, 3030

⁴⁴ Muslim b. Hadždžadž (u.261 h.g), *Sahih*, Dar ihja et-turas el-'arabi, Bejrut, 1422, Džihad, 1739.

⁴⁵ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 139.

⁴⁶ El-Buhari, Ibid, Džihad, 2966.

⁴⁷ Muslim, Ibid, Džihad, 1742.

⁴⁸ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 143.

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel (u. 241.h.g), *Musned*, Muessesa er-risala, Bejrut, 2001, tom 37, str. 68; Et-Tirmizi, Ebu 'Isa Muhammed b. 'Isa (u. 279. h.g), *Sunen*, Mekteba el-bab el-halebi, Kairo, 1975, tom 4, str. 448; Ibn Madže, Ebu Abdullah Muhammed b. Jezid (u. 273. h.g), *Sunen*, Dar er-risale el-'alemije, 2002, tom 1, str. 68.

Predanje: *Uz molitve pobožnih ljudi vi ćete biti pomognuti*,⁵⁰ nismo pronašli da se nešto ovog značenja prenosi kao hadis Božijeg Poslanika, s.a.v.s., u referentnoj literaturi. S druge strane, predanje koje Pruščak navodi u istom odlomku svoga djela: *Trojica ljudi imaju pravo na Božiju pomoć: borac na Božijem putu, onaj koji se ženi želeći da sačuva neporočnost i onaj koji zabilježi da bi izvršio*,⁵¹ jeste hadis kojeg bilježi Tirmizi⁵² i hasen je, dobar. Spomenimo to da je neophodno u ponuđenom prijevodu modifikovati posljednji dio s obzirom na to da se radi o robu koji sklopi ugovor sa svojim vlasnikom da se oslobodi kroz određeni vremenski period i iznos koji će platiti. Tako da bi posljednja kategorija bila: *...i rob koji se dogovori o oslobađanju ropstva kroz plaćanje za svoju slobodu, a želi izvršiti svoju obavezu*.

Predanje: *Nema pobjede s nasiljem*,⁵³ nismo pronašli da se prenosi od Božijeg Poslanika, s.a.v.s., hadis ovog izraza ili značenja u referentnoj literaturi.

U zaključku Pruščak se bavi izvršnim promišljanjima i navodi hadis: *Petero za petero: narodu koji prekrši ugovor Bog će postaviti za vladara njegovog neprijatelja; u narodu koji sudi a ne oslanja se na ono što je Bog objavio zavlada siromaštvo; u narodu u kojem se pojavi razvrat velika je smrtnost; narodu koji zakida na mjeri ne napreduje ono što se posije i zasadi i snađe ga glad; narod koji odbija da daje milostinju biva lišen kiše*.⁵⁴ Sličnog izraza i značenja pronalazimo hadis zabilježen u *Sunenu* Ibn Madže⁵⁵ i hasen je, dobar u kontekstu autentičnosti.

Među petnaest hadisa koje Pruščak koristi u svome djelu *Temelji mudrosti* šest hadisa su sahih i hasen, dakle spadaju u one hadise koji su

argument u principima vjerovanja, propisima i etičkim normama. Dva hadisa, od ukupno petnaest, su da'if, slaba u pogledu autentičnosti, s tim da se hadisu: *Ko postavi nekoga za namjesnika... može pronaći osnova* u Kur'anu i drugim vjerodostojnim hadisima, a hadis: *Gledanje u lice učenjaka je bogoslužjenje. Na Sudnjem danu mjeriće se tinta...*; uprkos činjenici da nije vjerodostojan određenim aspektima njegovih sadržaja svjedoče drugi hadisi Božijeg Poslanika, s.a.v.s.

U treću skupinu spadaju predanja koja uopće nismo pronašli u hadiskoj literaturi i radi se o predanjima za koja se ne može kazati da su poslaničko naslijeđe u smislu hadisa. Dakako, mnoge od tih predanja, a radi se o ukupno sedam predanja, analizom i komparacijom sa izvorima učenja islama, Kur'anom i sunnetom, možemo svrstati u mudre i ponicljive izreke nesumnjivog značaja i specifične sociološke relevantnosti.

Sunnet kao referentni okvir u djelu "Temelji mudrosti o uređenju svijeta"

Diskurs Pruščaka kada je riječ o sunnetu jeste uvažavanje ovog drugog izvora učenja islama. Dakako, namjera mu nije bila, što se jasno vidi iz uvoda djela, baviti se tematski sunnetom i sociološkim dimenzijama naslijeđa Božijeg Poslanika, s.a.v.s., već prvenstveno analizirati realnost koju je živio te ponuditi suštinske smjernice za opstojnost društva i države.⁵⁶ Međutim, možemo primijetiti da su u sunnetu u velikoj mjeri zastupljeni odgovori na pitanja odsustva pravde, načina vođenja politike, savjetovanja kao modusa iznalaženja najboljih

rješenja, kako urediti vojne i druge potencijale, te kako se nositi s ljudskim slabostima i liječiti društvene anomalije potaknute njima. Stoga je razumljivo da se Pruščak, u granicama svojih spoznaja, referira na sunnet.

Autentičnost predanja koje Pruščak koristi prvenstveno je narušena zbog literature koja mu je u trenutku pisanja bila dostupna,⁵⁷ a ne bilježi se da je autor kasnije ušao u dodatne provjere autentičnosti ili dopunjavanje sadržaja svoga djela. Razumljivo je da u djelima ove vrste, dakle tefsirskim djelima,⁵⁸ može biti prisutan i određeni broj predanja upitne autentičnosti.

Kada se radi o iskustvima društvenog uređenja i političkoj misli autor se često referira na sasanidsko iskustvo vlasti i uređenja države, te prenosi neke od mudrih izreka vladara ove perzijske dinastije.⁵⁹ Zanimljivo da se Pruščak nikako ne dotiče sistema uređenja društva i države, u primijenjenom, aplikativnom, smislu, iz vremena Božijeg Poslanika, s.a.v.s., niti spominje forme ranog uređenja muslimanske države iz perioda pravednih halifa – *bulefa-i rašidin*.

Razlog bi mogla biti oskudna literatura, ili općenito nedovoljno tretiranje ove teme u autorovom vremenu, s tim da bi bilo neophodno, barem kada se radi o sociološkim studijama religijskog referentnog okvira, baviti se i ovim organizacijskim aspektom života Božijeg Poslanika, s.a.v.s., svojevrstne sinteze hadisa, sunneta i sire. Često je fasciniranost teorijskim pretpostavkama toliko dominantna kod istraživača da se rijetko upuštaju u analize aplikacije istih, čime se islamske vrijednosti posmatraju u apstraktnom smislu potpuno odvojeno od stvarnog života.⁶⁰ Također, postoje vrlo frekventna predanja o temama

⁵⁰ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 143.

⁵¹ Ibid, str. 144.

⁵² Et-Tirmizi, Ibid, tom 4, str. 184.

⁵³ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 144.

⁵⁴ Ibid, str. 146.

⁵⁵ Ibn Madže, Ibid, tom 2, str. 1332.

⁵⁶ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 121.

⁵⁷ Hasan Kafi kaže u uvodu djela da mu je primarna literature tefsir imama Bejdavije, *Envar et-tenzil*, i djelo Revda el-'ulema, imama Zamahšerije, izvod iz djela *Rebi' el-ebrrar* ranije spominjano u radu. Vidi: Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 123.

⁵⁸ Vidi: Ez-Zamahšeri, Džarullah, *Rebi' el-ebrrar ve nusur el-ahjar*, tom 1, str. 20; El-Bejdavi, Abdullah b. Omer (u.685. h.g),

Envar et-tenzil ve esrar et-te'vil, Dar ihja et-turas, Bejrut, 1418. h.g., tom 1, str. 20.

⁵⁹ Amir Ljubović, Fehim Nametak, Ibid, str. 125.

⁶⁰ Relevantna studija za sve istraživače o ovom aspektu društvenog uređenja i organizacije društva je djelo znamenitog hadiskog autoriteta Abdulhajja el-Kettanija, *Et-Teratib el-idarije*, štampana u Bejrutu, Dar el-Erkam.

koje Pruščak tretira, međutim, on ih ne spominje, ili čak spominje predanja koja su slaba umjesto vjerodostojnih.⁶¹

Hasan Kafi Pruščak nije sebi postavio zadatak da iscrpi temu sa aspekta sunneta, već piše sociološku studiju kroz prizmu općeg religijskog diskursa, čime je u naučnom smislu potpuno opravdan sadržaj koji je ponudio. Također, činjenica da sam nije hadiski stručnjak, za razliku od nešto kasnijeg autoriteta kadije i muhaddisa Mustafe Pruščaka, u velikoj mjeri oblikuje Kafijin diskurs i ni u kojem slučaju ne umanjuje njegov

intelektualni doprinos religijskim sociološkim studijama. Njegovo djelo je ponudilo rekonstrukciju društvenih odnosa, ukazalo na bolesti društva i slabosti države tog vremena, te se može smatrati intelektualno angažiranim djelom bez obzira na eventualne nedostatke u širini argumentacije.

U sadržaje djela iz oblasti koju Pruščak tretira nužno je uključiti sunnetski koncept prevencije i proaktivnog djelovanja, istraživati teorijske i aplikacijske koncepte društvenog angažmana i najrazličitije moduse društvenog prisustva pojedinaca i

zajednice. Bitno je i ukazati na koncept moralnog odgoja pojedinca i kakve je implikacije, barem kada se radi o Božijem Poslaniku, s.a.v.s., njegov odgoj imao na društvene odnose i sve što iz toga proizilazi. Pruščakovo i druga djela naših klasičnih učenjaka i intelektualnih velikana potrebno je obogatiti integralnim pristupom korpusu islamskih nauka i uključiti kada se radi o studijama hadisa ili sunneta životopis Božijeg Poslanika, s.a.v.s., posebno u informacijama o aplikativnoj dimenziji koju nudi kroz svoje sadržaje ova nauka.

⁶¹ U kontekstu vladavine prava i ostvarivanja pravičnosti prema svima nezaobilazan je hadis kojeg bilježe Buhari i Muslim, kada Usame, r.a., pokušava posredovati za ženu iz ugledne porodice koja je

počinila krađu. Božiji Poslanik, s.a.v.s., kaže Usami: *Zar posreduješ/zagovaraš se kada se radi o granicama koje Allah postavlja. Zaista, prije vas su propali narodi koji bi kada ukrade ugledan to tolerisali, a kada*

manje ugledan/slab ukrade kažnjavali bi ga shodno zakonu. Tako mi Allaha da je Fatima kćerka Muhammedova ukrala – odsjekao bih joj ruku. Buhari, Ehadis el-enbija, 3475; Muslim, Hudud, 1688.

الموجز

السنة النبوية في كتاب "أصول الحكم في نظام العالم" لحسن كافي بروشتشاك

الحافظ د. كنعان موسيتش

يقدم هذا البحث تحليلاً للوجود النوعي والكمي والمرجعي لسنة رسول الله صلى الله عليه وسلم في كتاب "أصول الحكم في نظام العالم" لحسن كافي بروشتشاك. وقد أردنا من خلال دراسة هذا الكتاب الأشهر من أعمال بروشتشاك أن نحلل مدى وجود الأحاديث النبوية وأشكال السنة النبوية الأخرى في خطابه، وأن نتأكد من صحتها بالتحليل النوعي. وفي النهاية، وبتحليل المضمون، أن نرى فيما إذا كانت تنسجم مع السياقات التي أوردتها بروشتشاك فيها، وهل تمثل السنة النبوية إطاراً مرجعياً في ما يعرضه بروشتشاك.

الكلمات الرئيسية: حسن كافي بروشتشاك، "أصول الحكم في نظام العالم"، الحديث، السنة.

Summary

SUNNET IN THE WORK OF HASAN KAFI PRUŠČAK (AL-AKHISARI) – *USULU'L-HIKEM FI NIZAMI'L-ALEM* (PRINCIPLES OF WISDOM FOR THE ORDER OF THE WORLD)

Kenan Musić

The article offers the analysis, in qualitative and quantitative respect, of the references to the Sunnah of the Messenger p.b.u.h. in the work *Usulu'l-Hikem fi Nizami'l-Alem* of Hasan Kafi Pruščak. Researching this undoubtedly most renowned work of Hasan Kafi Pruščak we attempted to analyze to what extent is *hadith* and various other forms of Sunnah represented in his work and to establish the authenticity of the same. Finally, through content analysis we examined if they correspond to the context in which those are quoted, and generally, we wanted to see whether or not the Sunnah is established as reference framework of Kafi's discourse.

Key words: Hasan Kafi Pruščak, *Usulu'l-Hikem fi Nizami'l-Alem*, hadith, sunnah